

MINTAQA RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASHDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Sapayeva Fazilat Norbayevna

Osiyo xalqaro universiteti tayanch doktoranti

E-mail: beko2300454@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada mintaqa raqobatbardoshligini ta'minlashda investitsiya samaradorligini oshirish zaruriyati, o'ziga xos va eng muhim xususiyatlari, mavjud imkoniyatlari hamda samaradorligini oshirish yo'llari yoritilgan. Ushbu samaradorlikni oshirish yuzasidan xulosa va takliflar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: mintaqa, raqobatbardoshlik, investitsiya, samaradorlik, raqobat, mintaqa raqobatbardoshligi.

Аннотация

В статье рассматривается необходимость повышения эффективности инвестиций в обеспечение конкурентоспособности региона, их специфические и наиболее важные особенности, имеющиеся возможности и пути повышения эффективности. Представлены выводы и предложения по повышению этой эффективности.

Ключевые слова: регион, конкурентоспособность, инвестиции, эффективность, конкуренция, региональная конкурентоспособность.

Abstract

This article discusses the need to increase investment efficiency in ensuring regional competitiveness, its specific and most important features, existing opportunities and ways to increase efficiency. Conclusions and proposals are made to increase this efficiency.

Keywords: region, competitiveness, investment, efficiency, competition, regional competitiveness.

KIRISH

Mintaqa iqtisodiyotini rivojlantirishda an'anaviy yo'nalishlar bilan bir qatorda, zamonaviy sharoitda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni strategik boshqarish, investitsiya dasturlarini takomillashtirish va raqobatbardoshlikni oshirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, mintaqalarning investitsion jozibadorligini oshirishga qaratilgan zamonaviy shakl va mexanizmlarni ishlab chiqish, ularni amaliyotga joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridandir.

Raqobat bozor iqtisodiyotini tartibga solishning asosiy vositasi bo'lib, u sanoat korxonalarining bozor muhitidagi o'rnini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Raqobat oqibatida, bir tomondan, ishlab chiqarish va bozor munosabatlari keskinlashadi, ikkinchi tomondan esa iqtisodiy samaradorlik ortadi, ilmiy-texnik taraqqiyot jadallashadi. Shu jihatdan, mintaqaviy raqobatbardoshlikni ta'minlash — nafaqat tashqi investitsiyalarni jalb qilish, balki ichki imkoniyatlar, inson kapitali va resurslardan oqilona foydalanishni ham o'z ichiga oladi.

Mintaqa qanchalik raqobatbardosh bo‘lmasin, u o‘z tabiiy, demografik va iqtisodiy resurslaridan tashqariga chiqolmaydi. Shu sababli, hududiy raqobatbardoshlik darajasi malakali ishchi kuchi, investitsiyalarni samarali jalb qilish darajasi va mintaqaning mavjud resurslaridan foydalana olish salohiyati bilan belgilanadi.

Zamonaviy iqtisodiyotda raqobat innovatsiyalarni rag‘batlantiradi, yangi turdagi tovar va xizmatlarni yaratishga, mavjudlarining sifatini oshirishga, narxlarni pasaytirishga va resurslardan samarali foydalanishga zamin yaratadi. Shu bois, mintaqalarda investitsiya samaradorligini oshirish orqali raqobatbardoshlikni mustahkamlash ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqa raqobatbardoshligi nazariyasiga Amerika iqtisodchisi M. Porter hissa qo‘shgan. Uning fikricha, mintaqa raqobatbardoshligi mavjud resurslardan, birinchi navbatda ishchi kuchi va kapitaldan foydalanish bo‘yicha boshqa hududlar bilan solishtirilgandagi samaradorligi, ularning yalpi hududiy mahsulotda hamda aholi jon boshiga to‘g‘ri kelgan ko‘rsatkichda aks etishi va rivojlanishidir [1]. Mintaqa va mamlakat raqobatbardoshligi o‘rtasida aloqa mavjud bo‘lib, ular turli bosqichlarga ajratiladi. Bu borada M. Porter fikricha, mintaqa va mamlakat raqobatbardoshligi ishlab chiqarish omillari asosidagi raqobat, investitsiya asosidagi raqobat, innovatsiya asosidagi raqobat hamda mamlakat yoki mintaqa boyligi asosidagi raqobat kabi bosqichlar asosida rivojlanadi [2]. Fikrimizcha, M. Porter tadqiqotlarida mintaqa raqobatbardoshligiga omilli va natijaviy jihatlari bo‘yicha yondashilgan. Shu bilan birga, natijaviy holat asosida mintaqaning yalpi hududiy mahsuloti, aholi turmush darajasi hamda samaradorlik ko‘rsatkichlari qarab chiqilgan.

Bizga ma‘lumki, natijaviy ko‘rsatkichlar birgina omillar mavjudligi bilan emas, ya‘ni ularni qo‘llash texnologiyasiga ham bevosita bog‘liq bo‘ladi. Ya‘ni, raqobatbardoshlik mintaqa darajasida talqin etilganda uning tashqi muhit bilan bog‘liqligini ham ko‘rish zarur. Butunjahon iqtisodiy forumi milliy raqobatbardoshlikni o‘rta muddatlarda barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlovchi institutlar va mamlakat imkoniyatlari sifatida tavsiflaydi [3]. J. Kentuell fikricha, raqobatbardoshlik iqtisodiy o‘shishni xalqaro darajadagi raqobat muhitida tabaqalashtirilgan mahalliy imkoniyatlarini yaratish, deyilgan [4]. V. Merkuhov esa mintaqa raqobatbardoshligi — bu hududning ishlab chiqarish omillaridan samarali foydalanish hisobiga raqobatbardosh tovarlar va xizmatlar yaratishni ta‘minlash, raqobatning amaldagi holatini saqlash va yangisini yaratish, xalqaro iqtisodiy standartlarga muvofiq aholi turmush darajasini saqlash imkoniyati, deya ta‘rif bergan [5]. M. Kalinina va Y. Rudenko tomonidan berilgan ta‘rifda mintaqa raqobatbardoshligi — resurslardan samarali foydalanish va aholi turmush darajasini oshirish maqsadida hududning investitsion faolligi va innovatsion salohiyatini oshirish uchun yaratilgan shart-sharoitlar hamda imkoniyatlar, deya tavsiflangan [6]. Boshqa bir manbada keltirilgan ta‘rifga ko‘ra, raqobatbardoshlik — hudud aholisiga yuqori

darajadagi turmush darajasini ta'minlash va iqtisodiy salohiyatidan foydalanish imkoniyatlaridir [7].

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda mintaqa raqobatbardoshligini ta'minlashda investitsiya samaradorligini oshirishning ilmiy asoslarini aniqlash uchun kompleks yondashuv qo'llanildi. Asosiy metod sifatida SWOT-tahlil qo'llanib, mintaqaning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar hamda xavf-xatarlar baholandi. Shuningdek, statistik tahlil yordamida Xorazm viloyatining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari, investitsiya oqimlari va bandlik darajasi o'rganildi. Kontent-tahlil orqali ilmiy manbalar, hukumat hujjatlari va tahliliy hisobotlar tahlil qilindi. Mazkur metodologiya hududiy investitsiya samaradorligini oshirishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqishga xizmat qiladi va strategik boshqaruv mexanizmlarini aniqlashga imkon beradi. Shu orqali aniq xulosalar asosida ilmiy tavsiyalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iqtisodiyotda rivojlanish darajasining moddiy asosi tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish hisobiga amalga oshadi. Bu jarayon mamlakat yoki mintaqa iqtisodiyoti bo'lishidan qat'iy nazar amal qiluvchi qonuniyat bo'lib hisoblanadi. Xorazm viloyati raqobatbardoshligini ta'minlashda investitsiya samaradorligini oshirish orqali mintaqa iqtisodiyotining rivojlanish omillari xususiyatiga qarab aniqlaymiz. Xorazm viloyati iqtisodiyotining rivojlanishini tadqiq etishda kapital va mehnat omillari hisobiga rivojlanish jarayonini aniqladik. Bunda, YaHM, sanoat, qishloq xo'jaligi, qurilish va xizmatlar sohasining o'sish sur'atlarini investitsiya va ishchi kuchi asosida erishilgan qiymatlarini hisob-kitob qildik. Tahlil jarayonida olingan natijalarni to'liq baholash uchun ikki omil hissasining qo'shimcha o'zgarishlarini aniqlaymiz. Bu esa, oxirgi vaqtda yuz bergan o'zgarishlar, omillarning ustuvor jihatlari bo'yicha ma'lumotlarni ifodalaydi. Demak, investitsiya hisobiga rivojlanish darajasi yildan-yilga o'sib bormoqda. Bu esa investitsiya strategiyasida joriy tendensiyani davom ettirish hamda samaradorlikka alohida e'tibor berishni talab qiladi.

Xorazm viloyatidagi soha va tarmoqlarning kapital hamda mehnatga asoslangan rivojlanishini tahlil qilish, mintaqaning iqtisodiy salohiyatini yanada yuksaltirish uchun katta imkoniyatlar ochadi. Avvalo, sanoat tarmog'i kapitaldan samarali foydalanib, iqtisodiy o'sishning kuchli drayveriga aylanmoqda. Bu mintaqaviy investitsiya strategiyasini shakllantirishda ijobiy zamin yaratadi. Shu bilan birga, ishchi kuchi salohiyatining yuqoriligi mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali yangi ish o'rinlari yaratish va aholi bandligini mustahkamlash uchun katta imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Mehnat bozorida siyosatni takomillashtirish hamda samarali bandlikni ta'minlash orqali mintaqa barqaror rivojlanish yo'lida sezilarli natijalarga erishishi mumkin.

Qishloq xo'jaligida mavjud ishchi kuchidan foydalanish samaradorligini oshirishda mintaqa investitsiya salohiyatini oshirishda shu sohaga maqsadli kapital kiritishni kengaytirish lozim. Bunda, ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklari hamda klasterli yondashuv samarali bo'lib hisoblanadi. Xorazm viloyati respublika sholichilik,

baliqchilik hamda chorvachilikdagi ustuvorligini hisobga olib, ushbu yo‘nalishlarda ishlab chiqarish klasterlarini tashkil qilish zarur. Natijada, qishloq xo‘jaligida mavjud mehnat resurslari qayta taqsimlanadi va qo‘shilgan qiymat zanjirini hosil qiluvchi ishlab chiqarish sohasiga qayta taqsimlanadi. Shuningdek, qishloq xo‘jaligiga kiritilgan investitsiyalar ko‘lami ortib, moddiy-texnik bazasi rivojlanadi. Yuqoridagilar qatori qurilish sohasini ham alohida baholaymiz. Shu bilan birga, mazkur sohalardagi rivojlanish xususiyatlarida ham oxirgi yillarda ijobiy holat qayd etildi. Bu holat oxirgi yillarda investitsiya samaradorligining ijobiy o‘zgarishlari bilan bog‘laymiz. Shu bois, investitsion faoliyatda mazkur davrdagi holatga alohida e‘tibor qaratamiz.

Xorazm viloyati investitsiya salohiyatini oshirishda quyidagi tarkibiy unsurlarga alohida e‘tibor qaratish lozim:

- Hududiy investitsiya siyosati
- Hududning investitsion faoliyatini oshirish
- Hudud investitsion dasturi, maqsad va vazifalari
- Me‘yoriy-huquqiy baza.

Mintaqa raqobatbardoshligini ta‘minlashda investitsiya samaradorligini oshirish bilan bog‘liq bo‘lgan tarkibiy unsurlarni o‘z ichiga olgan holda tizimli tahlilni amalga oshiramiz. Buning uchun SWOT-tahlildan o‘tkazildi(1-jadval).

1-jadval.

Mintaqa raqobatbardoshligini ta‘minlashda investitsiya samaradorligi tarkibiy unsurlarining SWOT tahlili¹

T/r	Kuchli tomonlari (S)	Kuchsiz tomonlari (W)	Imkoniyatlar (O)	Xavf-xatarlar (T)
1	Oliy ma‘lumotlilarning yuqori ulushi	Asosiy fondlarning eskirish darajasi	Davlat byudjeti hisobidan moliyalashtirish yuqoriligi	Mahsulotlar raqobatbardoshligining pastligi
2	Bo‘sh va arzon ishchi kuchi mavjudligi	Asosiy vositalarning yangilanishi pastligi	Xorijiy investitsiyalar jalb qilinishi	Orolbo‘yi hududiga yaqinlik
3	Transport infratuzilmasining rivojlanganligi	Kredit bozoridagi farqlar	To‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar ulushi oshishi	Texnik yangilanish pastligi
4	Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ustuvorligi	Investitsion boshqaruv samaradorligi pastligi	Innovatsion iqtisodiyot siyosati	Kapital bozoridagi raqobat kuchayishi
5	Logistika infratuzilmasining mavjudligi	Mikromoliyalash va lizing rivojlanmaganligi	Yengil sanoat klasterlari rivojlanishi	Resursga boy hududlar raqobati kuchayishi
6	Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik	Turizm infratuzilmasini rivojlantirish imkoniyati	Mashinasozlik siyosati	Markazdan uzoqlik
7	Zamonaviy huquqiy baza	Daromad tafovutlari	Turizm xizmatlarini rivojlantirish dasturi	Ekologik xavflar mavjudligi

¹ Muallif ishlanmasi

T/r	Kuchli tomonlari (S)	Kuchsiz tomonlari (W)	Imkoniyatlar (O)	Xavf-xatarlar (T)
8	Erkin iqtisodiy zonalar mavjudligi	Ishsizlik yuqoriligi	Transport infratuzilmasiga mablag' ko'payishi	Yerlarning sho'rlanishi
9	Tabiiy resurslarga boy qo'shnichilik	Innovatsion ishlab chiqarish rivojlanmaganligi	Davlat-xususiy sherikchilik imkoniyatlari	Qishloq xo'jaligi yetakchiligi
10	Turizm imkoniyatlari mavjudligi	Energiya sarfi yuqoriligi	Tadbirkorlikka aralashuv kamayishi	Tarmoqlar konsentratsiyasi
11	Oliy ta'lim va ilmiy muassasalar	Moliyaviy institutlar rivojlanmaganligi	-	Infratuzilmadagi nomutanosiblik
12	Qo'shni bozorlariga yaqinlik	Malakali mutaxassislarning chiqib ketishi	-	-
13	Investitsiya riskining pasayishi	Tabiiy resurslar cheklanganligi	-	-
14	Xorijiy donorlar qiziqishi	Innovatsion faollik pastligi	-	-

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mintaqa raqobatbardoshligini ta'minlashda investitsiya samaradorligini oshirish bilan bog'liq izlanishlarimizda samaradorlikka alohida e'tibor qaratish zarurati aniqlandi. Bunda, nafaqat investitsiya, balki mehnat samaradorligini oshirish ham viloyat iqtisodiyoti uchun muhim sanaladi. Bu esa mintaqaning investitsiyadan samarali foydalanish hisobiga mintaqani barqaror rivojlanishga olib keladi. Ushbu yo'nalishlarning har biri o'zaro bog'liq va mintaqa raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar majmuasini tashkil etadi. Mintaqa rahbariyati bu vazifalarni amalga oshirishda faol va tashabbuskor bo'lishi, mahalliy biznes hamjamiyati va aholi bilan doimiy muloqotda bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Портер М.Е. Экономическое развитие регионов // Пространственная экономика, 2007, №1. – С. 109.
2. Портер М. Международная конкуренция: пер. с англ. – М.: Международные отношения, 2004. – 896 с.
3. World Economic Forum (2017). Global Competitiveness Report 2017–2018. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> (Дата обращения: 10.06.2019).
4. Cantwell J. (2003). "Innovation and Competitiveness" in J. Fagerberg, D.C. Mowery and R.R. Nelson (Eds.), The Oxford Handbook of Innovation, Oxford: Oxford University Press, 2005. – p. 543–567.
5. Меркушов В.В. Интегральная оценка конкурентоспособности регионов. URL: <http://sopssecretary.narod.ru>

6. Калинина М.И., Руденко Я.Ю. Анализ конкурентоспособности регионов Северо-Западного федерального округа // Петербургский экономический журнал, №1, 2017. – С. 124–130.

7. Кметь Е.Б. Методический подход к оценке конкурентоспособности приграничных территорий // Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса, 2017, т. 9, №1. – С. 50–67.

8. Xorazm viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari.
<https://www.xorazmstat.uz>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, iyun, 6-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710. ГОСТ 7.56-2002** " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**